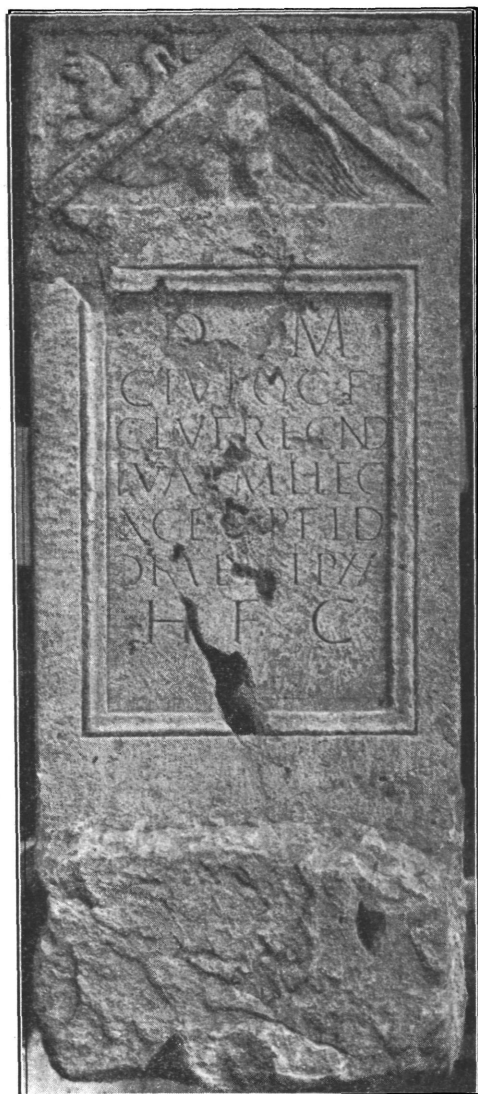

NOV RIMSKI VOJNIČKI NAPIS IZ MURSE

Sl. 1. Rimski vojnički napis iz Osijeka.

U zadnjim se je godinama, prigodom gradnja za električnu centralu u Osijeku, našlo više ostataka rimskih spomenika, od kojih je neke dobio i narodni muzej u Zagrebu. Među inima je građevna tvrtka Piri i Pelzer u Dolnjem Gradu Osijeku, na Državnom drumu, darovala u ljetu g. 1925. dva važna kamena spomenika: glavu jedne rimske matrone i donji dio gradske Tyche grada Osijeka. Tu u blizini svoje uredovnice gradio je gospodin Pelzer novu kuću i pri tom našao važan vojnički rimski napis. Na zamolbu ravnatelja arheološko-historičkoga narodnoga muzeja, g. dra Hoffillera, g. Pelzer je pristao na to, da taj kameni spomenik prepusti narodnom muzeju, pa je isti u proljeću 1927. dopremljen u Zagreb. Kako je taj spomenik važan dokument za proučavanje povjesti rimske vojske u našim krajevima, kojim se baš sada bavim, to mi je g. dr. Hoffiller dozvolio da ga publiciram.

Spomenik je oblongna ploča iz svijetlosivog lošeg vapnenjaka, visoka 221, široka 89, debela 35 cm s četverostranim napisnim poljem, koje je prema gore ograničeno 13 cm širokom gredom trouglastog zabata. U sredini zabatišta stoji orao s raširenim krilima en face a glavom okrenutom na lijevo. U oba ugla spušta se niz kosinu zabata po jedan hipokamp. Ispod napisnog polja je izglađen pojas, bez ikakvog ukrasa, a na donjem kraju je ploča deblja i neizgrađena. Nastavka za usađivanje u drugi kamen nije bilo.

Napisno polje je 87 cm visoko, 59 cm široko, slova su visoka u prvom i zadnjem redu oko 9—9.5 cm, inače oko 7—7.5 cm.

Napis glasi ovako:

D(is) M(anibus) | C(aio) Iulio C(ai) f(ilio) | Cl(audia) Ver-
recund(o) | Iuva[v(o)] mili(ti) leg(ionis) | X. ge[m(inae)] p(iae)
fid(elis) | (centuriae) Pae[t(i)] stip(endiorum) XX. | H(eres) f(a-
ciendum) c(uravit).

U 2. retku su slova L i I u ligaturi; ista ligatura nalazi se i u 4. retku. U 3. retku su slova C i V ligirana tako, da je manje slovo V umetnuto u luk većeg slova C. U 6. retku su ligirana slova T i I. Napis sam je oštećen u 4. retku između slova A i M, ali po razmaku prostora može se jasno i sigurno zaključivati, da je ovo mjesto zauzimalo slovo V i da je bila iza njega trouglasta točka. Oštećen je također i 6. red i to ligatura ṛ. Ti neznatni ostaci pokazuju, da je samo to moglo stajati na tome mjestu. Kamen je na tim mjestima bio oštećen još prije nego je primio napis; pukotina prolazi kroz cijelu debljinu kamena, pa ju je klesar nekada sigurno ispunio cementom. Trouglaste interpunkcije nalaze se na kraju redaka. List kao interpunkcija stoji samo iza h(eres) Ø. Na nekim slovima našli su se ostaci boje, što je dokaz, da je nekada cijeli napis bio namazan crvenom bojom.

Ova je dakle nadgrobna ploča stajala nad grobom nekoga Gaja Julija Verekunda, za kojega saznajemo iz napisa, da je bio rimski građanin i da je pripadao tribusu *Claudia*, a rodom da je bio iz mjesta *Iuvavum* (današnji Salzburg). Umro je iza 20 godina službe kao obični vojnik X. legije Gemine, a centurije Paetove.

Poznato je, da se počam od Vespazijanova vremena dalje momčad za legije novači većinom iz provincija, a ne više samo iz Italije¹, pa bi mogli već iz ove činjenice zaključivati, da je C. J. Verekundus unovačen poslije god. 70. po Is. Drugi razlozi govore i zato, da je to bilo tek iza godine 80. posl. Is.

Lijepa slova, kratka lapidarna stilizacija i oznaka godine službovanja u genitivu² upućuju na kraj prvog ili početak drugog stoljeća posl. Is. Schober datira spomenike ovakvoga oblika oko god. 100. a isto i Hampel³.

Najtočnije kronološke podatke daje nam ipak sama historija X. legije Gemine. Godine 101. i 102. posl. Is. nalazi se legija još u Germaniji, a došla je u Pannoniju još prije njezine razdiobe,⁴ koja pada u doba između 103. i 105. god. posl. Is.,⁵ svakako prije nego je došla u Aquincum legija II. Adiutrix.⁶ Spomenici CIL III 3550 i 10.517 spominju centurione X. legije, napis CIL III. 10.479. nekog aktivnog tribuna. a rimske opeke⁷ dokazuju, da je ili čitava legija ili barem jedan veći dio njezin bio neko kraće vrijeme u Aquincumu. U isti period, u koji spadaju spomenici u Aquincumu, možemo datirati i spomenik Verekundov iz Murse.

Dijelovi X. legije Gemine nalazili su se u Mursi po svoj prilici baš u isto doba, a to možemo zaključivati iz napisa na žrtveniku što ga je publicirao Brunšmid u ovom časopisu N. S. IX. str. 103. Taj napis glasi ovako:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo). | Q(uintus) Sabini(us) M(aximus)
| mil(es) leg(ionis) (primae) ad(iutricis) | (centuriae) Egnatii Pae-
t(i) | s(olvit) I(ibens) m(erito).

¹ Mommsen, Die Konskriptionsordnung des röm. Heeres, Hermes 1884 str. 19. Ges. Schriften III. str. 37.

² Weynand, Bonn. Jahrb. 108/9. strana 185; Schober, Die röm. Grabsteine, str. 11.

³ Schober n. dj. str. 30. br. 49. i str. 38. br. 77; Arch. Értesítő XXVII. 1907. str. 312. sl. 24.

⁴ CIL III. 10.517.

⁵ Ritterling u P. W. R. E. XII. str. 1683.

⁶ Froelich, A. E. M. XIV. str. 75.

⁷ CIL III. 4659^{ix}.

Taj je spomenik naden god. 1904. u Mitrovici. Dosta slaba izradba kamena i loša slova pokazuju flavijsko vrijeme. Na to vrijeme upućuje i historijat legije I. adiutrix. Na žrtveniku nema još pridjevka *p(ia) f(idelis)*, koji je dobila najranije u godini 96/97.¹ Ovo samo dakako još ne znači, da žrtvenik apsolutno spada u doba prije 96. g. pos. Is., ali, u vezi s drugim činjenicama, to je važan dokaz. Legija I. Ad. morala je ostaviti Dolnju Germaniju najkasnije g. 86. posl. Is.² Da li taj žrtvenik iz Mitrovice potječe iz doba, kada je ova legija prolazila kroz Panoniju u Domicijanov rat protiv Dačana, ili iz doba kasnijeg sudjelovanja njezinoga u ratovima istoga cara na srednjem Dunavu, ne može se točno ustanoviti.³ Kasnije ju nalazimo u Trajanovim ratovima protiv Dačana. Poslije konačne pobjede nad Dačanima općenito se drži (Literatura citirana P. W. R. E. XII. pg. 1390.), da je ostala neko vrijeme (od g. 107—114 posl. Is.) kao posada u Daciji.

Iz toga se može zaključiti, da mitrovački žrtvenik Q. Sabinija Maxima, vojnika I. Ad. iz Mitrovice pada u doba između godine 86., kada je leg. I. Ad. otišla iz Germanije i g. 105. posl. Is., kada je počeo drugi Trajanov dački rat.

Vrijeme, kada je postavljen osječki nadgrobni spomenik vojnika X. legije Julija Verekunda, daje se po mojem mišljenju odrediti još točnije u vrijeme između g. 102., kada je X. legija ostavila Germaniju i 107., kad je svršen drugi Trajanov dački rat.

U obadva napisa spominje se centurio Paetus. Bit će, da je centurio spomenut na žrtveniku iz Mitrovice identičan s onim na nadgrobnom spomeniku iz Murse. Protiv toga ne govori ni ta činjenica, da bi u ovom slučaju Paetus bio centurio preko 20 godina, od g. 86. pa do 107. po Is., jer imade i slučajeva da centurioni služe i preko 40 godina.⁴

Za vjerojatnost Paetusovog premještaja iz jedne legije u drugu govore i taktični razlozi i opća vojnička situacija na Dunavu prije početka drugog dačkog rata. U ono doba nije bilo neobično premještanje centurijona iz jedne legije u drugu. U vojsci je uvijek običaj da se nekolicina starijih iskusnijih oficira, kojima je dobro poznat način neprijateljevog ratovanja, premještava u čete, koje su pridošle sa drugih ratišta. Taj si slučaj možemo zamisliti i kod Paetusa. On je premješten iz legije I. Ad., koja je sudjelovala u Domicijanovim ratovima u našim krajevima u leg. X. Geminu, koja je došla kasnije da čuva dunavsku granicu u Panoniji.

Nesreća Domicijanova, koji je bio gotovo pobjednik, a onda uslijed nagle provale prekodunavskih barbara morao sklopiti dosta loš mir, poučila je Trajana, da mora zaštititi srednji Dunav, dok bude ratovao protiv Dačana. Tako baš u doba prije drugog dačkog rata Trajanovog nalazimo u obim Panonijama u dunavskim logorima jake posade legija.

Legija X. Gemina, nalazila se kao posada u Aquincumu, na toj važnoj prelaznoj točki preko Dunava, već prije podjele Panonije u Superior i Inferior. Za

¹ Ritterling, P. W. R. E. XII. 1389.

² Ritterling, Österr. Jahresh. VII. Beibl. str. 27. Op. 5.

³ O boravku legije I. Adiutrix i o njezinom sudjelovanju u borbama na srednjem Dunavu u vrijeme Domicijanovo i Neronovo savrni ove radove: Köstlin, Die Donaukriege Domi-

tians, str. 82. Mommsen, Röm. Gesch. V. str. 200. Filow, Die Legionen der Prov. Moesien 42. Ritterling, Österr. Jahresh. VII. Beibl. str. 36. Gsell, Essai sur le règne de l'empereur Domitien, str. 159.

⁴ Domaszewski, Die Rangordnung d. römischen Heeres, Bonn. Jahrb. 117. pg. 83. opaska 6.

vrijeme drugog dačkog rata manja su njezina odjeljenja zaposjela strateški važna mjesta. Na Dravi bila je to već odavna Mursa, pa je vjerojatno, da je u to vrijeme između g. 102. do 107. ondje stajala kao posada i Paetova centurija, u kojoj je služio lul. Verecundus.

Znademo, da su u Mursi već i prije bile vojničke posade. Između godina 60 i 84 posl. Is. spominju diplomi u Panoniji cohors II. Alpinorum.¹ Jedan konjanik te kohorte pokopan je u Osijeku, a spomenik mu se nalazi u osječkom gradskom muzeju.² Mora da je u Mursi onda bio barem veći dio te kohorte, jer spomenik postavljaju njegovi nasljednici, više šarže, valjda u istoj četi. Diplom od godine 85. ne spominje ove čete više u Panoniji.³ Ali on tu spominje alu II Arvacorum, koju spominju već i diplomi iz godina 80 i 84.⁴ I od ove je ale pokopan jedan konjanik u Mursi. Njegov je spomenik prenesen u budimpeštanski muzej.⁵ Oba ova spomenika veoma su si slična i oblikom i stilizacijom napisa; oni sigurno spadaju u isto vrijeme. Godine 99. već ni ala II Arvacorum nije u Panoniji, jer ju diplom iz te godine spominje u Moesiji inferior.⁶

ZAGREB

JOSIP KLEMENC

¹ Dipl. II i XVI.² Hoffiller, Vjesnik hrv. arheol. društva n. s. XII str. 2.³ Dipl. XVII.⁴ Dipl. XIII i XVI.⁵ CIL III 3296 = 10.262.⁶ Dipl. XXXI.